

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Рішення вченої ради
Бердянського державного
педагогічного університету

від «25» серпня 2016 року
(протокол № 1)

ПП 06 Загальна та вікова логопсихологія

(назва навчальної дисципліни)

ПРОГРАМА

**обов'язкової навчальної дисципліни
підготовки бакалавра**

(назва освітнього ступеня)

спеціальності 016 Спеціальна освіта

(шифр і назва спеціальності)

**Бердянськ
2016 рік**

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Г.І. Сизко, старший викладач кафедри прикладної психології та логопедії

БЕРДЯНСЬКИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Обговорено та рекомендовано методичною радою Бердянського державного педагогічного університету «16» червня 2016 року, протокол №8

ВСТУП

Програма обов'язкової навчальної дисципліни «Загальна та вікова логопсихологія» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки фахівців освітнього ступеня бакалавр, галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності 016 Спеціальна освіта.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є ознайомлення студентів з теоретико-методологічними засадами, психологічними закономірностями порушень психічного розвитку дітей із мовленнєвими порушеннями, їх діагностикою та корекцією, розкриття основних принципів та базових категорій даної науки.

Міждисциплінарні зв'язки: спеціальна психологія; корекційна педагогіка; вікова психологія; загальна психологія; соціальна психологія; основи психоконсультації та психокорекції; психологія особистості.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Мета навчальної дисципліни «Загальна та вікова логопсихологія»: забезпечити підготовку студентів, які володітимуть глибокими знаннями про закономірності і особливості психічного розвитку дітей з вадами мовлення, прийоми і методи психокорекційної роботи з ними, особливості та методи їх навчання, психологічного супроводу та підтримки.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Загальна та вікова логопсихологія» є:

- сформувати клініко-психологічні уявлення щодо закономірностей нормального психічного розвитку і патології;
- надати уявлення про основні характеристики феномену порушеного розвитку, його основні закономірності, сутність сучасних класифікацій психічного дизонтогенезу;
- озброїти знаннями особливостей особистості дитини з порушенням мовлення, її діяльності (ігрової, навчальної) на різних вікових етапах розвитку;
- сформувати прикладні уміння психологічного вивчення дітей з мовленнєвою патологією та надання їм психокорекційної допомоги, а також навички психологічного консультування, психологічного супроводу, психологічної підтримки дитини та її сім'ї;
- зорієнтувати студентів на діяльність, спрямовану на підвищення активних можливостей, актуалізацію внутрішніх ресурсів дитини з мовленнєвою патологією шляхом корекційного втручання з урахуванням розвитку її психічних процесів та психічних станів;
- сприяти методичній та теоретичній орієнтації студентів в питаннях роботи з дитиною з мовленнєвою патологією;
- сформувати у студентів професійну потребу постійно працювати над здобутками різних теорій з метою саморозвитку та самовдосконалення себе як майбутнього фахівця;
- сформувати моральну позицію фахівця щодо дітей з відхиленнями мовленнєвого розвитку та їх сімей.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні набути таких компетентностей:

ЗК-6. Адаптивна. Здатність до адаптації в корекційно-розвитковому середовищі та продуктивної дії в нових ситуаціях.

ФК-6. Психологічна компетентність. Здатність до застосування сучасних відомостей про особливості розвитку дитини в освітньому, корекційно-реабілітаційному процесі на основі знань та умінь про вікові, індивідуальні особливості та соціально-психологічні механізми онто- та дизонтогенезу.

ФК-7. Медико-біологічна компетентність. Здатність до застосування медико-біологічних знань і практичних умінь; оцінки структури дефекту; потенційних можливостей розвитку особистості, клініко-фізіологічних особливостей та закономірностей фізичного і психічного розвитку дітей при різних психофізичних порушеннях, зокрема, порушеннях мовленнєвого розвитку.

Та демонструвати такі результати навчання:

ПРН-2. Володіє знаннями в галузі спеціальної освіти при вирішенні освітньо-виховних та науково-методичних завдань з урахуванням вікових та індивідуально-типологічних відмінностей дітей.

ПРН-6. Здатний здійснювати спостереження за дітьми з порушеннями психофізичного розвитку, планувати та реалізовувати корекційно-розвиткову роботу з ними на основі диференційованого та індивідуального підходу; оцінювати отримані результати.

ПРН-8. Здатний здійснювати психолого-педагогічний та соціальний супровід дітей з особливостями психофізичного розвитку в ролі асистента вчителя з використанням методів та форм освітньої, корекційно-розвиткової роботи, прогресивних прийомів керівництва різними видами діяльності дітей.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 6 кредитів ЄКТС / 180 годин.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні і методологічні основи загальної, вікової та педагогічної логопсихології

Тема 1. Загальні питання загальної, вікової та педагогічної логопсихології

Предмет та завдання логопсихології. Логопсихологія в системі наук. Актуальні питання вивчення психічних процесів дітей з порушеннями мовлення. Закордонні дослідження проблеми психічного розвитку дітей з мовленнєвими дефектами. Вітчизняні дослідження особливостей психічного розвитку дітей з мовленнєвою патологією.

Тема 2. Концептуальні основи та принципи загальної, вікової та педагогічної логопсихології

Основні методологічні принципи логопсихології. Загальні принципи обстеження дітей з мовленнєвими порушеннями. Методи логопсихології. Теорія компенсації психічних функцій. Концепція мовлення як провідної вищої психічної функції. Концепція психічного розвитку. Концепція нормального та порушеного розвитку. Концепція внутрішньої картини мовленнєвого дефекту.

Вчення про структуру дефекта. Біологічні та соціальні фактори ризику виникнення мовленнєвих порушень. Лінгвістична понятійна база логопсихології. Лінгвістична характеристика мовлення. Клінічна характеристика мовлення.

Змістовий модуль 2. Сутність феномену порушеного розвитку

Тема 3. Визначення та закономірності порушеного розвитку

Сутність понять «онтогенез», «дизонтогенез». Визначення порушеного розвитку. Основні закономірності порушеного розвитку. Ендо- та екзогенні фактори порушеного розвитку.

Тема 4. Сутність сучасних класифікацій психологічного дизонтогенезу

Закономірності перебігу дизонтогенезу. Три групи закономірностей порушеного розвитку (за В.М. Сорокіним). Класифікація відхилень психічного розвитку В.В. Лебединського. Типологія ушкодженого розвитку М.М. Семаго та Н.Я. Семаго. Ідея структурної організації дизонтогенезу Л.С. Виготського. «Первинні порушення». «Вторинний дефект». «Третинні порушення».

Змістовий модуль 3. Загальний огляд мовленнєвих порушень

Тема 5. Класифікація мовленнєвих вад первинного характеру

Історичний аспект вивчення питання про первинні вади мовлення. Сучасний стан проблеми систематики порушень мовлення. Основні форми і види мовленнєвих порушень. Клініко-педагогічна класифікація порушень мовлення. Психолого-педагогічна класифікація порушень мовлення.

Тема 6. Класифікація мовленнєвих вад вторинного характеру

Характеристика мовлення у стані емоційної напруги. Характеристика мовлення при акцентуаціях і психопатіях. Особливості мовлення при неврозах.

Змістовий модуль 4. Діагностика мовленнєвих порушень на різних вікових етапах

Тема 7. Критерії діагностики відхилень мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку

Психічний розвиток дітей дошкільного віку при порушенні мовлення. Взаємовплив вікових і мовленнєвих криз (криза новонародженості, криза першого року життя, криза третього року життя, криза 6-7 років). Діагностика мовленнєвих порушень у домовленнєвому розвитку дітей. Критерії діагностики відхилень мовленнєвого розвитку дітей раннього віку. Критерії діагностики відхилень мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку.

Тема 8. Критерії діагностики відхилень мовленнєвого розвитку дітей шкільного віку

Психічний розвиток дітей шкільного віку при порушенні мовлення. Взаємовплив вікових і мовленнєвих криз (підліткова криза, юнацька криза). Критерії діагностики відхилень мовленнєвого розвитку дітей шкільного віку. Прояви порушення мовлення на письмі.

Змістовий модуль 5. Особливості пізнавальної сфери дітей з порушенням мовлення

Тема 9. Відчуття, сприймання, увага, мнестична діяльність при мовленнєвих порушеннях

Розлади сприймання – зорові, слухові, тактильні. Характеристика слухового, зорового, тактильного сприймання у дітей з порушеннями мовлення. Характеристика уваги при порушеннях звуковимови, при системних порушеннях мовлення, при порушеннях мелодико-інтонаційної та темпо-ритмічної сторін мовлення, а також при порушеннях писемного мовлення. Характеристика мнестичної діяльності при порушеннях звуковимовної сторони мовлення. Характеристика мнестичної діяльності при системних порушеннях мовлення.

Характеристика мнестичної діяльності при порушеннях просодичної і темпоритмічної сторін мовлення. Характеристика мнестичної діяльності при порушеннях писемного мовлення.

Тема 10. Особливості розвитку мовлення і мислення у дітей з вадами мовлення

Визначення мислення, операції, форми, види. Етапи або стадії мисленнєвої діяльності. Характеристика мисленнєвої діяльності при порушеннях звуковимови (дислалії, ринолалії, дизартрії). Характеристика мисленнєвої діяльності при системних порушеннях мовлення (алалії, афазії). Характеристика мисленнєвої діяльності при заїканні.

Змістовий модуль 6. Особливості розвитку емоційно-вольової сфери у дітей з вадами мовлення

Тема 11. Особливості реалізації вольової дії: самоконтролю та саморегуляції у дітей з вадами мовлення

Загальні поняття про волю, емоції, їх характеристика. Характеристика емоційно-вольової сфери, при порушеннях звуковимови, при системних порушеннях мовлення, при заїканні, при порушеннях письма.

Тема 12. Фіксація на дефекті, тривожність, страхи. Психологічний захист дитини з вадами мовлення

Емоційна складова внутрішньої картини мовленнєвого дефекту. Емоції як частина механізму психічної адаптації. Ситуаційна та особистісна тривожність. Основні характеристики проявів тривожності у дітей з вадами мовлення. Механізми психологічного захисту дитини з вадами мовлення.

Змістовий модуль 7. Особливості особистості і ціннісно-мотиваційної сфери дитини з вадами мовлення

Тема 13. Особливості формування Я-образу дитини з вадами мовлення

Становлення «Я-образу» дитини. Розвиток емоційно-оцінної складової «Я-концепції» дитини з вадами мовлення. Становлення поведінкової складової «Я-концепції» дитини з вадами мовлення. Чинники та механізми розвитку «Я-концепції» дитини з вадами мовлення. Самооцінка і рівень домагань.

Тема 14. Ціннісно-мотиваційна сфера дитини з вадами мовлення

Соціально-психологічні особливості дитини з вадами мовлення. Особливості мотиваційної сфери дитини з вадами мовлення. Поняття ціннісних орієнтацій, особливості їх формування у дитини з вадами мовлення.

Змістовий модуль 8. Особливості поведінки при порушеннях мовлення

Тема 15. Психомоторна основа поведінки

Поняття психомоторної дії, її місце та роль в пізнавальній діяльності дитини. Вплив психомоторної дії на активізацію розумової діяльності дітей віком 5-6, 6-7 та 7-8 років у відповідності до типу психомоторної активності. Роль та місце макрорухів в тілесному просторі схеми тіла у дітей 6-7 та 7-8 років. Моторні порушення дитини з вадами мовлення. Дефіцит моторної функції дитини з вадами мовлення. Дослідження психомоторики дитини з вадами мовлення.

Тема 16. Особливості міжособистісних взаємовідносин в різних соціальних групах

Взаємовідносини в сім'ї. Взаємовідносини в корекційно-педагогічних групах. Взаємовідносини в групах однолітків, які не мають порушень мовлення.

Неадаптивні та адаптивні форми поведінки при порушеннях мовлення. Комуникативна дезадаптація.

Змістовий модуль 9. Організація та структура психологічного супроводу дітей з вадами мовлення

Тема 17. Загальні та етичні вимоги до проведення діагностичної, корекційної та консультативної діяльності

Сутність основних принципів психологічного обстеження дітей з порушеннями мовлення. Вимоги до підбирання методичного інструментарію для обстеження дитини з вадами мовлення. Загальні та етичні принципи діагностичної, корекційної та консультативної діяльності.

Тема 18. Організація та структура діагностичної, корекційної та консультативної діяльності логопеда і психолога

Вимоги до організації діагностичного обстеження. Метод спостереження, особливості його використання у логопсихології. Особливості спостереження за дитиною-логопатом. Специфіка організації та здійснення різних форм роботи в процесі вивчення особливостей психічного розвитку дітей із первинними порушеннями мовлення та колекційної діяльності.

Змістовий модуль 10. Методи психолого-педагогічної діагностики, що використовуються в логопсихології

Тема 19. Основні психодіагностичні моделі вивчення дітей з вадами мовлення

Сутність якісного та кількісного підходів у процесі аналізу експериментальних даних про стан психічного розвитку дитини-логопата. Основні вимоги до методів психолого-педагогічної діагностики розвитку дітей із порушеннями мовлення. План-схема вивчення раннього психомоторного і мовленнєвого розвитку дитини дошкільного віку з вадами мовлення. Вивчення продуктів діяльності як метод психологічного дослідження дитини з вадами мовлення. Особливості застосування проєктивних методик із дітьми з вадами мовлення.

Тема 20. Складання психолого-педагогічної характеристики дітей з мовленнєвими вадами

Вимоги до складання психолого-педагогічної характеристики дітей з мовленнєвими вадами. Схема протоколу спостереження за дитиною дошкільного віку з порушенням мовлення.

Змістовий модуль 11. Особливості психологічної допомоги дітям з порушенням мовлення

Тема 21. Основні напрямки психологічної допомоги дітям з порушенням мовлення

Психодіагностична та корекційна робота з дітьми з мовленнєвою патологією. Диференційна діагностика мовленнєвих порушень та інших відхилень в психічному розвитку. Основні положення програми ранньої комплексної діагностики психічного розвитку дитини. Методи діагностики психічного розвитку дитини-логопата. Принцип комплексності в психокорекційній роботі. Принципи створення програми розвивальної та корекційної роботи з дітьми, які мають мовленнєву патологію. Психолого-педагогічні методи профілактики та корекції вторинних відхилень. Психологічна допомога як складна система клініко-психологічного впливу. Основні принципи психологічної допомоги дітям

з порушенням мовлення. Основні форми корекції за Д.Б. Ельконіним. Індивідуальні та групові види роботи.

Тема 22. Прийоми і методи психокорекційної роботи

Форми організації психокорекційної роботи. Психологічне консультування. Психологічний супровід. Психологічна підтримка. Структура та зміст видів психокорекційної роботи. Методи опосередкованої корекції та профілактики вторинних відхилень.

Значення впливу сім'ї на ефективність корекційної роботи. Форми та зміст роботи спеціального психолога з батьками. Особливості роботи спеціального психолога з педагогами.

Змістовий модуль 12. Методи психотерапії та їх використання в роботі з дітьми-логопатами

Тема 23. Психотерапія як цілеспрямований вплив на людину

Основні принципи психотерапії дітей з вадами мовлення. Комплексна психотерапія. Симптоматичні та патогенетичні методи психотерапії.

Тема 24. Психотерапевтичні методи підтримки дітей з вадами мовлення

Методи психотерапії. Сугестія, аутогенне тренування, гіпноз. Метод емоційно-стресової терапії. Логотерапія. Арттерапія. Ігротерапія. Тілесно-орієнтована терапія. Медитативна техніка.

3. Рекомендована література

Базова

1. Мартиненко І.В. Логопсихологія: курс лекцій. Навчальний посібник. 2 вид., виправл. і доповн. Київ : ДІА, 2016. 116 с.
2. Логопедія: підручник / за редакцією М.К. Шеремет. Вид. 3-тє, перер. та доповн. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 776 с.
3. Конопляста С.Ю. Ринологія від А до Я: Монографія. Київ : Книга плюс, 2015. 312 с.
4. Шеремет М.К. Лепетченко М.В. Діагностика здатності до творчого самовираження дошкільників із порушеннями мовлення: навчально-методичний посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2014. 128 с.
5. Мартиненко І.В. Логопсихологія: курс лекцій. Навчальний посібник. Київ : ДІА. 2014. 100 с.
6. Конопляста С.Ю., Сак Т.В. Логопсихологія : навч. посіб. / за ред. М.К. Шеремет. Київ : Знання, 2010. 293 с.
7. Калягин В.А., Овчинникова Т.С. Психолого-педагогическая диагностика лиц с нарушениями речи. Практикум: Пособие для студентов, педагогов, логопедов и психологов. СПб. : КАРО, 2013. 432 с.
8. Калягин В.А., Овчинникова Т.С. Логопсихология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. 2-е изд., испр. Москва : 2007. 320 с.

Допоміжна

1. Акатов Л.И. Социальная реабилитация детей с ограниченными возможностями здоровья. Москва : Владос, 2003. 368 с.
2. Борщевська Л.В. Зіброва А.В., Іванова І.Б. На допомогу батькам, що мають дітей з особливими потребами. Київ : Український інститут соціальних досліджень, 1999. 79 с.

3. Варга А.Я. Системная семейная психотерапия. Краткий лекционный курс. СПб.: Питер, 2001. 278 с.

4. Варга А.Я. Смехов В.А. Психологическая коррекция взаимоотношений детей и родителей. *Вестник МГУ. Серия 14. Психология.* 1986. № 4. С. 22-32.

5. Выготский Л.С. Собр. соч. в 6 т.-т.4. Детская психология / Под ред. Эльконина Д.Б.- Москва : Педагогика, 1984. 432 с.

6. Выготский Л.С. Собр. соч. в 6 т. Основы дефектологии / Под ред. Власовой Т.А. Москва : Педагогика, 1983. Т.5. 368 с.

7. Выготский Л.С. Собр. соч. в 6 т. Проблемы развития психики / Под ред. Матюшкина А.М. Москва, 1983. т.3. 368 с.

8. Дубровинская Н.В., Фарбер Д.А. и др. Психофизиология ребенка. Москва, 2001. 142 с.

9. Лурия А.Р. Основы нейропсихологии. Москва, 2002. 380 с.

4. Методи навчання:

Словесні: пояснення, розповідь, лекція, бесіда (вступна, бесіда-повідомлення, бесіда-повторення, репродуктивна), проблемний метод, навчальна дискусія, створення ситуації новизни навчального матеріалу.

Наочні: ілюстрування, демонстрування, самостійне спостереження.

Практичні: частково-пошуковий метод, вправи, практичні роботи, пізнавальні ігри, опори на життєвий досвід здобувачів.

5. Форма підсумкового контролю успішності навчання: екзамен.

6. Система оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою		Оцінка шкалою ЄКТС
	Для підсумкового семестрового контролю, що включає екзамен, курсову роботу, практику	Для підсумкового семестрового контролю, що включає залік	Для всіх видів підсумкового контролю
90-100	відмінно	зараховано	A (відмінно)
65-89	добре		BC (добре)
50-64	задовільно		DE (задовільно)
35-49	незадовільно	не зараховано	FX (незадовільно) з можливістю повторного складання
1-34	незадовільно		F (незадовільно) з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

7. Інформаційні ресурси:

1. Бібліотека БДПУ <http://library.bdpu.org>
2. Медіатека
3. Сайт БДПУ: <http://www.bdpu.org/>.